

๔. ประธาน

ต่อจากอาลปนะ นิบาตต้นข้อความ และ กาลสัตตมี (ถ้ามีบทเหล่านี้เรียงอยู่ในประโยค) ก็ต้องแปลประธานเป็นลำดับต่อไป **บทประธานคือบทเช่นไร?** ประธานคือผู้ที่เป็นหัวหน้า บทที่เป็นประธานคือบทที่เป็นหัวหน้าส่วนสำคัญในประโยค ในทางหลักไวยากรณ์ บทประธาน คือ **บทที่เป็นเจ้าของกริยาอาการ**

ลักษณะของประธาน

ลักษณะของบทที่เป็นประธานได้ คือ

๑. บทนามนาม หรือ ปุริสศัพท์นาม เช่น

ปุริโส	อ.บุรุษ	อิตถิ	อ.หญิง
อหิ	อ.เรา	ตุมเห	อ.ท่าน ท.
ฯลฯ			

๒. บทนามกิตก์ ที่ใช้เป็นนามนามหรือ ภาวนาม เช่น

ทนายโก	อ. ทายก	สาวโก	อ. พระสาวก
สมาธิ	อ. สมาธิ	ราโค	อ. รากะ
กรณ	อ. การกระทำ	คมน	อ. การไป

๓. กิริยากิตก์ ที่ใช้เป็นนามนาม หรือ กริยานาม เช่น

พุทฺธ	อ. พระพุทธเจ้า
ชีวิต	อ.ความเป็นอยู่
คนตพฺพ	อ. การไป, อ.อันไป

พุทฺธ (พุ + ต) ชีวิต (ชี + ต) และ ตพฺพ ปัจจัย ยังสามารถใช้เป็นประธานได้ด้วย เช่น อริยมคฺคญาณคคินาปิ - มหุตานิ - จ - ขุทฺทกานิ - จ - สลฺโยชนานิ - ทหนฺเตน - **คนตพฺพ** ภาวิสฺสตี* แปลว่า อ.อัน แม้อันไฟ คืออริยมรรคญาณ เผออยู่ ซึ่ง สังโยชนํ ท. อันใหญ่ด้วย อันน้อยด้วย พึงไป จักมี (โดยส่วนมากแล้ว ตพฺพ และ ต ปัจจัย ใช้เป็น วิสฺเสน, วิตติกตฺตา และ กิริยาคุมพากย์ ที่ใช้เป็นประธาน เรียกว่า **กริยานาม** มีใช้น้อย)

๔. บทสมาส ประเภชานามนาม เช่น

มหาเถโร	อ.พระมหาเถระ
ราชปุโต	อ.พระโอรสแห่งพระราช

๕. บทตัทธิต ประเภชานามนาม หรือ ภาวนาม เช่น

สามณญ์	อ.ความเป็นแห่งสมณะ
สามณโร	อ.สามเณร

๖. บทสังขยา ประเภชานามนาม เช่น

ภิกขุณฺ สติ	อ.ร้อย แห่งภิกษุ ท.
-------------	---------------------

ถึงแม้จะจัดประเภทเป็นกิริยาภิตก นามภิตก สมาส ตัทธิต แต่ก็พึงทราบว่า บทที่เป็นประธานได้เหล่านี้ คือ **บทนามศัพท์** นั่นเอง เพราะแจกผสมนามิกวิภัติ

๗. บทนิบาตที่ลงในอรรธปฐมาวิภัติ และใช้เป็นประธานได้ เช่น

อลิ	อ. พอละ
ตถา	อ. อย่างนั้น
ตุ	อ. อัน..., อ.การ..., อ. ความ....
สกุกา	อ. อัน.... อาจ
เอว	อ. อย่างนั้น
อชช	อ. วันนี้ ฯลฯ

บทนิบาตเหล่านี้ตามหลักคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง ท่านให้ลง สิ วิภัติ แต่ลงแล้วให้ลบทิ้ง ลงแล้วก็ลบ ลงเพราะเหตุใด? ลงวิภัติเพื่อให้ ทราบอรรถหน้าที่ (การก) (ลง สิ ด้วย สูตรว่า ลิงคตฺเถ ปจฺมา ลบ สิ ทิ้ง ด้วยสูตรว่า สพฺพาสมาวุโสปลคฺคณิปาตาทีหิ จ^๑)

๘. บทนามนาม ประกอบสัตตมวิภัติใช้เป็นประธานได้ ในบางประโยคชื่อว่า สัตตมปิยจัตตสยกัตตา เช่น **อสุกคามโต อสุกคามคณฺฐาเน** อ. ที่เป็นที่ไป สู่บ้านชื่อโน้น จากบ้านโน้น^๒ นักศึกษาพึงดูการประกอบวิภัติบทประธาน ในเรื่องประโยคของประโยค อันจะกล่าวข้างหน้า

๑. อังอิงท้าย.....

๒. พุ.ธ.อ. ๓/๑

หลักตรวจสอบบทประธาน

ในแต่ละประโยคเมื่อกำหนดหาบทประธานได้แล้ว ต้องตรวจสอบด้วยว่า บทนั้นเป็นประธานได้จริงหรือไม่ โดยตรวจสอบกับกิริยาคุมพากย์ ดังนี้

๑. ถ้ากิริยาอาขยาต เป็นกิริยาคุมพากย์ ประธานกับกิริยาอาขยาต **ต้องมีวจนะ และ บุรุษเสมอเหมือนกัน** แม้ในประโยคนั้น ๆ จะไม่เรียงประธานไว้ด้วย ก็ต้องขึ้นมาให้มียวจนะ และ บุรุษสอดคล้องกัน เช่น เหว วเทหิ (ตว) อ.ท่าน วเทหิ จงกล่าว เหว อย่างนี้

๒. ถ้ากิริยาภิกตัก (ต, อนีย, ตพพ) เป็นกิริยาคุมพากย์ ประธาน กับ กิริยาคุมพากย์ **ต้องมี ลิงคะ วจนะ วิภัติ เหมือนกัน**

ในกรณีที่ประโยคนั้น ๆ มีบทนามนามที่สามารถเป็นประธานได้วางอยู่ ๒ ตัว คือ เป็นสาธารณนามตัวหนึ่ง เป็นอสาธารณนามตัวหนึ่ง **ให้แปลสาธารณนามเป็นประธานก่อนแล้ว จึงแปลอสาธารณนามเป็นตัวขยาย** เช่น อถ โข โกกาลีโก ภิกขุ .....^๑ (อถ โข ครั้งนั้นแล ภิกขุ อ.ภิกขุ โกกาลีโก ผู้ชื่อว่าโกกาลิกะ ...)

ประธานในประโยค

๑. ประธานของกัตตุวาจก มีชื่อว่า **สยกัตตา** เป็นผู้แสดงกิริยาอาการเอง ประกอบด้วยปฐมวิภัติ

๒. ประธานของกัมมวาจก มีชื่อว่า **วุตตกัมมะ** เป็นผู้ถูกทำ ถูกแสดงกิริยาอาการ ประกอบด้วยปฐมวิภัติ

๓. ประธานของภาววาจก มีชื่อว่า **อนภิตกัตตา** เป็นผู้แสดงกิริยาอาการประกอบด้วยตติยวิภัติ

๔. ประธานของเหตุกัตตุวาจก มีชื่อว่า **เหตุกัตตา** ไม่ได้แสดงกิริยาอาการเอง ทำหน้าที่ใช้คนอื่นแสดงกิริยาอาการประกอบด้วยปฐมวิภัติ

๕. ประธานของเหตุกัมมวาจก มีชื่อว่า **วุตตกัมมะ** เป็นผู้ถูกทำ ถูกแสดงกิริยาอาการ โดยผู้ทำผู้แสดงกิริยาอาการต้องถูกใช้ให้ทำ ประกอบด้วยปฐมวิภัติ

๖. ประธานของประโยคที่ไม่มีกิริยาคุมพากย์เรียกว่า **ลิงคัตถะ** ประกอบด้วยปฐมวิภัติ

๑. พ.ธ.อ. ๑/.....